

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

5/2, 169-194

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 01.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 13.06.2024

Bilbey, S. & Arguz, B. (2024). İbrahim Koca ile söyleşi ve Müşküle iğne oyaları. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 169-194. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.160>

İBRAHİM KOCA İLE SÖYLEŞİ VE MÜŞKÜLE İĞNE OYALARI

YL Öğrencisi Simge BİLBEY

Bursa Uludağ Üniversitesi simgebilbey00@gmail.com ORCID

YL Öğrencisi Bahar ARGUZ

Bursa Uludağ Üniversitesi baharguz@gmail.com ORCID

Öz

Geleneksel Türk sanatları içerisinde oyunun yeri oldukça önemlidir. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde işlenen iğne oyaları, sanatsal boyutlarının yanında ilettikleri mesaj ile özellikle Anadolu kadınlarının sesi olmuştur. İpek Yolu'nun en önemli merkezlerinden biri olan Bursa, tarih boyunca ipek üretimi ve ticareti ile bilinir. Bursa'nın ipek kozası üretimine elverişli olması, ipeğin geleneksel Türk el sanatlarında kullanılmasında etkili olmuştur. Bursa'nın İznik ilçesinde yer alan Müşküle de ipek iğne oyalarıyla en çok ünlene ve coğrafi tescil işaretine sahip olan bir köydür. Bu makalede de iğne oyaları üzerine büyük bir koleksiyona sahip olan ve özellikle Müşküle iğne oyalalarını toplayan iş adamı ve sanat ve kültürle yakından ilgilenen İbrahim KOCA ile gerçekleştirilmiş bir söyleşiye yer verilmiş; Müşküle iğne oyalarından enginar oya, sıralı asker oya, hayat ağacı oya, geyik boynuzu oya ve kiraz oya üzerinde epigrafik açıdan bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Epigrafi, iğne oyası, Müşküle, İbrahim KOCA.

INTERVIEW WITH İBRAHİM KOCA AND MÜŞKÜLE NEEDLE LACE

Abstract

The place of lace in traditional Turkish art is very important. Needle lace embroidered in various regions of Anatolia has become the voice of Anatolian women with the message they convey as well as their artistic dimensions. Bursa, one of the most important centers of the Silk Road, is known for its silk production and trade throughout history. The fact that Bursa is favorable for silk cocoon production has been effective in the use of silk in traditional Turkish handicrafts. Müşküle, located in the Iznik district of Bursa, is a village that is most famous for its silk needle lace and has a geographical registration mark. In this article, an interview with İbrahim KOCA, a businessman who has a large collection of needle laces and especially collects Müşküle needle laces and is closely interested in art and culture, was included; An epigraphic examination was made on artichoke needle lace, ordered soldier, tree of life, deer horn, cherry needle lace from Müşküle needle lace.

Keywords: Epigraphy, needlework, Müşküle, İbrahim KOCA.

Ø. Giriş

El sanatları, insanoğlunun doğayı kendi anlayışı ve yeteneği doğrultusunda yorumlamasından hareketle ortaya çıkmıştır. Farklı alanlarda kendini geliştirerek hem ihtiyaçlarını karşılamış hem de estetik zevkine hitap ederek kültüre hizmet etmiştir. Türk el sanatlarının; geleneğe bağlı oluşu, millî sanat zevkini, ruhsal yaşamı yansıtması, yöresel karakter taşıması ve aileye gelir sağlaması gibi birçok yönü vardır (Özbel, 1945, s. 4; akt Gümüş, vd., 2018, s. 355).

Türklerin Anadolu'ya göçü sırasında İpek Yolu'nu kullanmaları, el sanatlarını yeni yerleşim alanlarında tanıdıkları diğer kültürlerin sanatlarıyla birleştirmeleri, kültürel varlıklarını daha zenginleştirip yaşatmalarını sağlamıştır (Onuk, 1983, s. 178). Geleneksel kültürde Anadolu kadınının sözsüz iletişim aracı olan oylar, özellikle kadınların çeyiz geleneğinin vazgeçilmez parçaları olmuştur (Ortaç, 1997, s. 174). El sanatlarından oylar, süsleme amacıyla yapılırken aynı zamanda içerdikleri mesajlarla iletişim aracı görevi görmüş bu sebeple ayrı öneme bir sahip olmuşlardır. Anadolu kadınları, özellikle günlük yaşamlarında kullandıkları başörtülerinin kenarlarını incecik ve rengârenk oylarla süsledikleri gibi kumaşın kendisini de işleme ve yazma gibi teknikler ile süslemişlerdir (Öz, 2016, s.122).

Foto 1: BUTTİM'de bulunan ve üzerinde Atatürk'ün sözünün yer aldığı kilim dokuyan kadın heykelinin bir görüntüsü

Türk kültürüne ve Türk el sanatlarına ilgi duyan ve bu ilgisi sayesinde büyük bir iğne oyası koleksiyonuna da sahip olan İbrahim KOCA, 12 Aralık 1968 yılında dünyaya gelir. İlkokulu ve ortaokulu bitirdikten sonra liseyi bırakarak iş hayatına başlar. Ustası Recep Şinasi ÇELİKKOL'un yanında antika pazarına çırak olarak işe başlayan KOCA, burada güzel sanatlara, el sanatlarına ve edebiyata ilgi duymaya başlar. Antika ve hediyelik eşyalar satarken bir yandan da ustasıyla Karagöz ve Hacivat gösterileri yapar. 2000 yılında Aynalı Çarşı'da bir dükkân kiralayarak kendi iş yerini açan KOCA, geleneksel Türk sanatlarıyla, el yazması eserlerle özellikle Bursa iğne oyalarıyla yakından ilgilenir. İşine gösterdiği ilgi sonucunda yurt içinden ve yurt dışından gelen kültür ve sanat çevresiyle dostluklar kurarak pek çok sergiye davet edilir ve kendisi de pek çok sergi düzenler (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2022).

KOCA, Dede Korkut Oğuznameleri'nin Bursa Nüshası'nın¹ bulunmasına vesile olduğu ve bu eseri Türk milletinin ve bilim dünyasının yararlanması amacıyla Bursa Büyükşehir Belediyesi Muradiye Kuran ve El Yazmaları Müzesine bağışladığı için Valeh HACILAR Uluslararası Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı tarafından 2022 Yılı Türk Dünyası Hizmet Ödülü'ne layık görülmüştür (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2022, s. 278).

Foto 2: İbrahim KOCA'nın layık görüldüğü 2022 yılı "Türk Dünyası Hizmet Ödülü" belgesinin bir görüntüsü (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2022, s. 278)

1. İbrahim KOCA ile Söyleşi

• Bugün Prof. Dr. Semra ALYILMAZ ve Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ Hocalarımızın aracılığıyla sizinle bir söyleşi yapmak için buradayız. Öncelikle kendilerine sonra da size bize bu fırsatı verdiğiniz için çok teşekkür ederiz. İlk olarak sizi tanımak isteriz, kendinizi tanıtır mısınız?

Sözlerime başlamadan önce ben de Prof. Dr. Semra ALYILMAZ ve Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ hocalarımıza teşekkür ediyorum. Onlarla tanışmış olmak benim için çok büyük bir

¹ Daha detaylı bilgi için bk. (Özçelik, 2022, s. 16-29; Alyılmaz ve Alyılmaz, 2022, s. 275-324; Aminci, 2023, s. 298-319).

şanstı. Her konuda yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemediler. Sizler gibi pırl pırl gençleri tanımama vesile oldukları için ve makalenizde bizlere yer verdikleri için hocalarıma tekrar teşekkür ediyorum.

Ben İbrahim KOCA. 1968 yılında Bursa'da dünyaya geldim. Çocukluğumdan beri birçok işte çalışmayı denedim. Simit sattım, fındık toplayıp el arabasında sattım, pastanenin imalat bölümünde de çalıştım. En son tornacılık yapmaya başladım fakat hâlâ bir çocuk olduğum için bu iş bana göre değildi. Sonrasında ortaokul çağlarında ailemin bana "Sen bu dükkânda çalışacaksın!" demeleri üzerine bu işe başladım ve bu iş hayatımın en önemli parçası oldu. Nisan 1981'de Bursa Kapalı Çarşı'nın içerisindeki Aynalı Çarşı'da Ustam Şinasi ÇELİKKOL'un yanında çırak olarak çalışmaya başladım. Ustam, ortaokulu bitirmem ve sınavlara tekrar girmem için beni yönlendirdi. Ortaokulu bitirdim, liseye devam ettim fakat o zamanlar okula giderken aynı zamanda çalışıyor olduğum için derslerimle pek ilgilenemedim. Lisede dört dersim zayıf gelince de artık okuldan iyice uzaklaştım ve okulu tamamen bıraktım. 1989 yılında askere gittim, döndükten sonra yine aynı yerde çalışmaya devam ettim. 1993'te eşim Selime ile evlendik, iki yıl sonra 1995'te oğlum Anıl dünyaya geldi. Hayatım birkaç yıl daha bu şekilde devam etti. Nihayetinde 2000 yılında Aynalı Çarşı'da bir dükkânın devredildiğini gördüm, orayı ben devraldım ve adını "Hacivat" koydum. O zamanlar çok sermayemiz yoktu, ustam da bana tazminat yerine dükkândan birkaç parça eşya verdi. Bu dükkân işlemez diye söylerlerdi fakat Allah yüzümüze güldü. Tabii incik boncuk, takı malzemeleri o zamanlar moda olduğu için yavaş yavaş satmaya ve sermaye edinmeye de böyle başladık. Böylelikle de kazandığım bu parayı ustamın yanındayken gördüğüm, öğrendiğim eski işlemleri alarak harcamaya başladım. Ustamın dükkânında çalışırken gelen ve beni tanıyan yabancı arkadaşlarım artık bana da gelmeye başladı. Onların kültürel yönlendirmeleriyle de ben daha çok eski işlemlere, çoraplara, giysilere, iğne oyalarına yönelmeye başladım. Çünkü bambaşka dünya var onlarda. Değişik değişik motifler var. Beni çeken şeyler onlar.

Foto 3: İbrahim KOCA'nın Semra ALYILMAZ ve Cengiz ALYILMAZ ile çekilmiş bir görüntüsü (C. ALYILMAZ arşivi)

• İbrahim Bey, ustanız Şinasi Çelikkol'a ait hediyelik eşya dükkânının adı Karagöz olduğunu sizin ise sonrasında "Hacivat Antique Tuhafiye" adını vererek kendi dükkânınızı açtığınızı söylediniz. Hacivat ismini verme sebebiniz nedir?

O zamanlar Ustam Şinasi ÇELİKKOL'un dükkânının adı "Karagöz" idi. Bende bir dükkân sahibi olmayı ve dükkânımın adını "Hacivat" yapmayı çok istiyordum. Bir gün bir başkası dükkânının adını Hacivat koyacak diye de çok korkardım, çok dua ederdim koymasınlar diye. Bunun benim için anlamı büyüktü. Ustamla birlikte 1984'ten sonra pek çok Karagöz ve Hacivat oyunları sergilemeye başladık. Karagöz Derneği kurduk, pek çok festival düzenledik. Hollanda'nın Dordrecht kentindeki uluslararası kukla ve gölge oyunları festivalinde bulunduk. UNESCO'ya bağlı olan Kukla ve Gölge Oyunları Birliği (UNIMA) adlı kuruluşun Ankara'daki merkez şubesine üye olduk. UNIMA'nın Bursa Şubesi'nin açılmasına da vesile olduk. Yıllardır buranın yönetiminde olmaktan çok mutluyum. Büyükşehir Belediyesinin Karagöz Müzesi'nde oynatan sanatçılar çoğunlukla bizim yetiştirdiğimiz sanatçılardır. Yapım ve oynatım kursları açtık. Artık çok faal olamasam da elimden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışıyorum. Bu festivalleri düzenlerken çocukluğumuzda Reşat Oyal Kültür Parkı'nda seyrettiğimiz Karagöz ve Hacivat oyunlarını artık kendimizin icra ediyor olmasından dolayı ayrı bir mutluluk duyuyorduk. Bu sanatı izlemeye gelen insanların ilgisi beni ayrıca etkiliyordu. Hem oyununu oynatmamız hem de pek çok Karagöz ve Hacivat figürleri satmış olmamızın bu dükkâna "Hacivat" adını vermemdeki etkisi çok büyüktür.

Foto 4: İbrahim KOCA'nın Aynalı Çarşı'da bulunan dükkânının önündeki bir görüntüsü

• İlgi alanlarınız arasında iğne oyasına dair merakınızın büyük olduğunu ve 3000 parçalık da bir koleksiyona sahip olduğunuzu biliyoruz. Bu koleksiyon nasıl toplandı?

Ustamın yanında çalıştığım zamanlarda oraya çeşitli milletlerden insanlar gelirdi. Onlara satış yaparken bir yandan da onlarla kültür alışverişinde bulunurduk. Tüm bunlar sayesinde hem maddi hem manevi yönden de sermaye edinmeye başladım. Bir yandan da Ustamdan da gerçekten çok şey öğrendim. Onun bana kattıklarını atlayamam. Her şeyden önce bize öğrenirken mutlaka not almamız gerektiğini öğretti. Bu bana Cengiz ALYILMAZ Hocam'dan da duyduğum bir sözü hatırlatıyor: "Söz uçar yazı kalır, hatırdadır değil satırdadır kalır." Buradan Cengiz ALYILMAZ ustamıza da gidelim, kulakları çınlasın. Şinasi Ustam da Cengiz ALYILMAZ Hocam da gerçekten haklılar, mutlaka her şey not alınmalı ve bir kenara yazılmalı. Neyi, nerede, nereden ve kimden aldığımıza dair hep notlar tuttum. Örneğin malzeme getiren müşterileri dinleyip aldığımız notlardan ortaya çok güzel hikâyeler çıkardı. Özellikle oyayı yapanların hissettiklerini dinleyip not almaya özen gösterirdik. Oyanın nereden geldiğini, adının ne olduğunu, kimin tarafından işlendiğini ve bunun gibi pek çok soruyu sorup bilgi ediniyorum. Bu edindiğim bilgiler de beni çok etkilerdi. O anlatılan hikâyeler insana hayal kurduruyor, sanki o ana götürüyor. Ayrıca Türk olduğum için de onur ve gurur duyuyorum. Atalarımızın bu yapmış oldukları, fedakarlıkları her zaman etkilemiştir beni. Türk kültürüne dair bir öge olan bu iğne oyalara da kayıtsız kalamadım. Bunun yanında da moda olan bir şey ortadan kalkıyor ve kayboluyor. Ben kaybolmasın diye bunları toplamaya başladım ve satmamaya karar verdim. Böylelikle de 2000 yılında tuhafiyeye olarak başladığım bu yol antikacılığa evrildi. Dükkân işlerken ben de bir yandan eski işlemleri biriktirmeye başladım. Tıpkı iğne oyaları gibi ilmek ilmek toplandı diyebilirim. Tek tek oyalara topladım. Almak da satmak da her zaman keyifli oldu benim için.

Foto 5: İbrahim KOCA'nın 3000 parçalık iğne oyası koleksiyonu önündeki görüntüsü

• İğne oyalara da bu kadar hâkim biri olarak, iğne oyalara Türk kültüründeki yeri hakkında neler söylersiniz? Sizce hak ettiği değeri görüyor mu?

İğne oyalara üzerine hâlâ yeterli bilgiye sahip olmadığımı inanıyorum. Öğrenecek çok şey var. Fakat kendimce bir çizgi buldum orada ilerleyerek bir yere gelmeye çalışıyorum. Zamanla özellikle son on yıl içerisinde Japon dostlarımızın da ilgisinin de etkisiyle iğne oyalara nasıl değerlendirildiğine bizzat şahit oldum. Oyalara koleksiyon hâline getirenler oldu, gelip köylerden birer birer oya topladılar. Oyalara kesip küpe, kolye gibi takılara dönüştürdüler. Tabi bu süreçte oyalara azaldı hatta bitme noktasına geldi. Elinde oya olanlar da satmak istemiyor. Hâl böyle olunca benim de oyalara ulaşmam zorlaştı. Ancak bir ailede miras paylaşımı olduğunda o aile elindeki iğne oyalara satmak isterse biz alabiliriz. Ulaşılması böyle zor olan iğne oyalara Kırşehir'den Edirne'ye, Elazığ'dan Adana'ya Trakya'dan Rize'ye her bölgeden çıkabilir ve bana da bunlar hep geldi. Ama ben de Bursa'ya hizmet ettiğim için sadece Bursa'daki oyalara toplama kararı aldım fakat satmak için değil. Ama gelen diğer oyalara da biriktirmek amacıyla da almıyorum, satılsa da olur satılmasa da. Benim asıl amacı Bursa oyalara toplamak. Aslında oya hak ettiği değeri buldu fakat benim asıl amacım iğne oyalara unutulmaması. Oyalara kitaba geçsin ve unutulmuş oyalara orada yaşatılmaya devam etsin. Düzenlediğimiz festivallere koleksiyonerleri davet edip sergiler açtık. İkinci festivalde iğne oyalara yapılan tasarımlara yarışmasını planladık. Buradaki fikirden hareketle ortaya çıkan iğne oyalara yapılmış takılar şimdi turistler tarafından oldukça rağbet görüyor. Bir yandan turizme katkı sağlarken bir yandan da kültürümüzün değerli bir ögesi olan iğne oyalara elden ele dolaşılıyor. Festivallerimize katılan Japon arkadaşlarımız Türk iğne oyalara sanatının adını Japonya'da duyurdular ve kendileri bunun adına dernek dahi açtılar. Benim de ayrıca birçok fikrim var. İnşallah da bunlar hayata geçecek.

Foto 6: Japonların Türk iğne oyalara hakkında çıkardığı OYA Traditional Turkish Needlelace adlı kitabın iç görüntüsü

• Yurt içinde ve yurt dışında pek çok sergi açmışsınız. 2009-2010 yılları arasında ise iğne oyalara ile ilgili Japonya'da sergi açmışsınız. Japonya ile yolunuz nasıl kesişti? Nasıl bir süreçti? Bu sürecin Türk iğne oyalara sanatına olan katkıları sizce neler oldu?

Ustamın yanında çalıştığım zamanlarda oraya çeşitli milletlerden insanlar gelirdi. Onlara satış yaparken bir yandan da onlarla kültür alışverişinde bulunurduk. 2008 yılında tanıştığım

Japon arkadaşım Ikumi Nonaka iğne oyalarının eşsiz bir kültür ögesi olduğunu ve Japonya'da el sanatlarına olan ilgi sebebiyle de bu kültürün Japonya'da da tanıtılması gerektiğini düşünüyordu. 2008-2009 yıllarında art arda Japonya'da iğne oyaları üzerine sergiler açtı. Oldukça verimli geçti, orada sergimizi ziyaret edenler Türkiye'ye geldiler. Burada köyleri gezip iğne oyası almaya başladılar. İşin gerçeği yabancılar bizim kültürümüzle ilgili her şeye gerçekten çok ilgi duyuyorlar. Bir milleti tanımak için o milletin kültürünü bilmek gerekir ve onlar bunun farkındalar. Aldıkları oyalandan hareketle kendileri de üretmeye başladılar. Fakat doğallığı önemseyen Japonlar, buradaki gibi naylondan yapılmasını istemediler. Onlar için ipek ipi, çamaşır ipi gibi çeşitli iplikler ürettik. İlk olarak toz boyaları kullansak da bu boyaların aktığını görünce daha sonra doğa dostu boyaları tercih ettik. Bu reaktif boyaları sürtünme ve ışık testlerinden geçirdikten sonra sertifikalarını da aldık. Nihayetinde üç yüz yirmi çeşit renk elde ettik. Olgunlaşma Enstitüsü bizim destekçilerimiz arasında en başta geliyor. Ürettiğimiz ipek iplerinin de üç yüz yirmi renge ulaşmasındaki en büyük etkenlerden birisi de onlardır. Karşılıklı destek vermek bizim için oldukça önemli. Bana bir nakış geldiğinde o nakışın desenlerini hemen onlarla paylaşıyorum. Böylece o nakış satılıp bir başkasına gitse bile biz onu belgelemiş ve bir bakıma ölümsüzleştirmiş oluruz. O deseni arşivlerimizde saklayarak kültürümüzü de koruduğumuza inanıyorum. Bunu yaparken de Olgunlaşma Enstitüsü'nün profesyonelliği bize çok katkı sağlıyor. Şu anda zaten Türkiye'deki bütün Olgunlaşma Enstitüleri ve Halk Eğitim Merkezleri gerektiği zaman bizim iplerimizi kullanıyorlar.

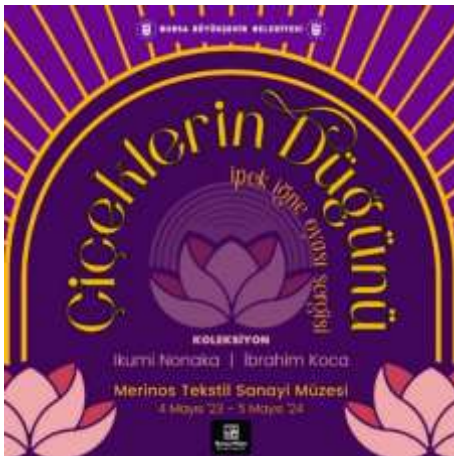

Foto 7: İbrahim KOCA'nın katıldığı bazı programların afişleri

• **Müşküle’yi nasıl keşfettiniz ve Müşküle’de bu kadar çok iğne oyası yapıyor olmasının sebebi nedir? Müşküle iğne oyarlarını diğer yörelerden ayıran nedir?**

İznic’in Müşküle Köyü, İznic Gölü’nün 1 km yukarısında yer alıyor. Ekonomisini zeytinlerini, üzümünü yetiştirip satarak kazanıyor. Üzümlerinin coğrafi işareti dahi var. Bir de Müşküle oyarları var tabii. Müşküle oyarları gerçekten albenisi olan oyalardır. Buradaki hanımlar iğne oyası yaparak hanelerine ek gelir sağlayabiliyor. Havalar ısınca akşam üstü oradaki insanlar özellikle ev hanımları sokakta iğne oyarlarını işliyor aynı zamanda birbirleriyle sohbetler edip sosyalleşiyorlar. Kendi köylerinde iğne oyası yapılmayan kişilere iğne oyarları yapıp satarak hem maddi gelir elde ediyor hem de geleneğimizi yaşatıyorlar. Bursa’nın Yenişehir’deki köylerine, Mudanya’nın köylerine olsun her yerine bu geleneği ulaştırıyorlar. Müşküle’yi ziyaret ettiğinizde size sandıklarındaki iğne oyarlarını sunarlar, özelliklerinden bahsederler. İnsanlarımız nesilden nesle aktardıkları bilgileriyle bu geleneği sürdürdüklerini gördüm. Bir yerde okumamış, birinden duymamış olsunlar yine de belki farkında olarak belki de olmayarak aynı duyguları aynı motifle iğne oyarlarına yansıtırlar. Motiflere de onu işlerken duydukları hislerden hareketle isim verdiklerine şahit oldum. Yazmıyor çizmiyor olsa da yaptığı bir önlükle işlediği bir örtüyle, çorapla, mendille, iğne oyasıyla içinde olduğu durumu bizlere sunuyor âdeta.

Foto 8: İbrahim KOCA'nın koleksiyonundan Müşküle oyarları

• **Türkiye’de özellikle Bursa’da ipekçilik ne durumda? İpekçilik üzerine sizin ayrıca olarak ekstra bir çabanız var mı? İpekçiliğin durumu iğne oyarlarını ne derecede etkiliyor?**

Aslında Bursa ipek şehridir. Hatta hep derlerdi adı Bursa, soyadı ipek yani Bursa İpek diye. Ama kozamız yok, yetişmiyor. Biz de bu yüzden 2012 yılında ipekçiliği geliştirmek adına ipek ile ilgilenen bu işe gönül veren kişilerle birlikte bir dernek kurduk: Bursa İpekçiliği

Geliştirme Derneği (BİGDER). Şimdiki üye sayımız çok fazla olmasa da biz faaliyetlerimizi sürdürmeye devam ediyoruz. Esas amacımız Türkiye’de özellikle Bursa’da ipek için vazgeçilmez bir kaynak olan dut ağaçlarının tekrar dikilmesidir. O ağaçlar tekrar dikilmeli ki koza, bu ağaçların yapraklarıyla beslenebilsin. Bununla ilgili birçok proje düşündük, Milli Eğitim Müdürlüğü ile de görüştük. Meslek liseleri bu anlamda yönlendirilebilir, oradaki öğrencilere dut ağacının dikimi ve bakımı üzerine eğitimler verilip dut ağacının yetiştiği bölgelerde bu projeler hayata geçirilebilir. Çünkü bir de bu ağaçların tarım ilaçsız bir ortamda yetişmesi de gerekir. Kozayı üreten bu hayvan, onunla ilgilenen kişinin parfümünden bile zehirlenip ölebiliyor. Orman Bölge Müdürlüğü’ne de fikirlerimizi açtık, yangınlar sebebiyle yanmış bölgelere dut ağacı dikilip buralarda yeniden bir hayat yeşertebilmek üzerine kafa yorduk. Tabii bunlar bizim düşüncelerimiz. Bu işin eğitimini almış profesyonel kişilerle fikirlerimizin olup olmayacağı üzerine bilgiler aldık. KOZA BİRLİK ile protokoller yapıyoruz. Bu hayvan 45 günde büyüyor. 4 kere uyku uyuyor ve her uyandığında yaprak yiyor. En son görüldüğünde ise parmak kalınlığında olup kendisini kozaya hapsediyor. 3 gün sonunda da kozayı oluşturuyor. Bu koza da bir hafta içinde kuruyor ipini çekmeye hazır hale geliyor. Çok büyük bir mucize aslında. Dernek olarak bu konuda çabalıyoruz, ilgili yerlerle görüşüp fikrimize onları da dahil ediyoruz. Başarılı da olacağız. Çünkü ipek olmazsa olmaz, bu bizim kültürümüzün bir parçası aynı zamanda. İpek sadece iğne oyası ve nakışta değil; giysilerde, eşarlarda, masa örtülerinde, ev eşyalarında birçok yerde kullanılıyor.

Foto 9: İbrahim KOCA'nın iğne oyalari koleksiyonunun bir kısmıyla olan görüntüsü

Foto 10: Simge BİLBEY ve Bahar ARGUZ'un İbrahim KOCA ile bir fotoğrafı

• İğne oyarlarının uluslararası ortamlarda tanıtımının yapılabilmesi için neler söylersiniz?

Yurt içinde ve yurt dışında sergilere çıkıyor olmamızın bizi bu yönde geliştirdiğine inanıyorum. Sergimizi ziyaret eden yabancı turistlerin bu iğne oyarlarının yapıldığı köyleri ziyaret etmesi, bilgi alması da hem turizme hem de kültürümüzün yaşatılmasına yardımları mutlaka oluyordur. Sergilerimizin haberlere çıkıyor olması, kitaplarda ve dergilerde bu sergilere yer veriliyor olması da daha çok insana ulaşmasını sağlamakta. Geçtiğimiz günlerde Bursa Büyükşehir Belediyesi aracılığıyla Muradiye El Yazmaları Müzesi'nde Bir Koleksiyoner Bin Hikâye adlı bir söyleşide yer aldım. İğne oyarlarını, yaptığımız işleri bu söyleşiler, sergiler aracılığıyla kültürlü insanlara aktarmak ve ilgililerle bu şekilde buluşmak bizim için çok değerli. Bu buluşmalardan belki başka koleksiyonerler çıkacak, yeni fikirlerin doğmasına vesile olacak. Belki de oraya tesadüfen gelmiş bir modacıya fikir olacağız. Kim bilir...

Foto 11: Olgunlaşma Enstitüsü iş birliği ile üretilen ipek ipliklerinin kartelası

Foto 12: Olgunlaşma Enstitüsü iş birliği ile üretilen ipek ipliklerin kartelasının iç görüntüsü

• Son olarak sizin eklemek istediğiniz, önereceğiniz ve bir isteğiniz var mı?

Öncelikle çok teşekkür ediyorum. Ben kültürümüzü özellikle gençlerimize daha çok sevdirebileceğimize inanıyorum. Atalarımız büyüklerimiz bunu sevmiş biz bundan sonra gençlere tarihimizi kültürümüzü aktarabiliriz. Okumayı, araştırmayı, eğitimi sevdirmeliyiz. İğne oyası gibi kültürel değerlerimizi okullarda açılacak dersler, kurslar, seminerler ile destekleyebiliriz. Alanında ilgili ve bilgileri kişiler okullarda söyleşiler gerçekleştirebiliriz.

2. Müşküle

Müşküle Köyü Bursa iline 65 km, İznik ilçesine 22 km uzaklıktadır. İznik Gölü'nü tepeden gören manzarasıyla Müşküle, eski belgelerde "Müşkire" şeklinde de geçer. Burada yaşayan yaşlıların rivayetine göre köyün adını Müşkül Dede'den almıştır. Daha sonra Demirşık olarak değiştirilse de köy halkı tarafından yadırganan bu ad köyde halk oylamasına sunulur ve tekrar Müşküle olarak düzeltilir ve hâlen kullanılmaya devam edilmektedir.

Foto 13: İznik Gölü çevresini ve Müşküle'yi gösteren harita
(<https://www.google.com/maps/@40.4585071,29.5062175,11.82z?entry=ttu>)

Bu köy, dünyaca ünlü ve coğrafi işarete sahip üzümleri, kaliteli zeytinleri, tarihi hamamları, Osmanlı izlerini taşıyan evleri ve yine coğrafi işaretli iğne oyaları ile bilinir. Kendi ürettikleri zeytinleri, besledikleri ipek böceklerinin kozalarından elde ettikleri ipek ipele işledikleri oyaları ve üzümleri satarak geçimlerini sağlarlar. Bu sayede iğne oyası kültürünü yaşatarak gelecek nesillere aktaran köylerin başında gelmektedir.

Foto 14: Müşküle iğne oyası ve Müşküle üzümünün coğrafi işaret tescil belgesi
(<https://www.iznik.bel.tr/haber/muskule-uzumu-ve-igne-oyasi-artik-tescilli.html>)

3. Müşküle İğne Oyları

Hayatını idame ettirebilmek adına yeme ve barınma ihtiyacını gidermek için uğraşan insan, bunları sağladığı vakit kendini gerçekleştirebilmenin yollarını arar. Kendini gerçekleştirme noktasında ihtiyaç duyduğu unsurları meydana getirirken zanaatkarlık seviyesini sanatkarlığa çıkarma noktasındadır. Kullandığı eşyalara, aletlere hayatını kolaylaştıracak sıradan, yardımcı unsurlar gözüyle bakmak yerine; duygularını besleyecek, kendini iyi hissettirecek, görünümünü güzelleştirecek nesnelere bakmaya başlamıştır. Bu noktada birçok kullanım ve süs eşyasını meydana getiren insanoğlu, hissettiklerini nesnelere de aktarmanın peşindedir. Duyguların, hislerin yoğun olarak aktarıldığı ve gösterildiği alanlardan biri de Türk el sanatları içerisinde yer alan önemli ve özgün sanatlardan olan oyadır.

Oya bir bezeme sanatıdır. Süslenmek anlamına gelen bezeme sözcüğü; Türkler arasında XI. yüzyılda *ev bezendi*, Memlük Türklerinde *oyu*, Kırgız Türklerinde ise *oyumu* şeklinde geçmektedir. Avrupa'da da Türk danteli olarak bilinmesi bu el sanatının Türkler arasında çok daha yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir (Karademir, 2015, s. 24). Anadolu'nun zengin kültürel birikimi içerisinde, kadını en çok ilgilendiren ve kadın tarafından üretilen el sanatlarından biri olan oylar, yüzlerce yıllık Türk kültürü içerisindeki varlığını, gelenekler aracılığıyla nesilden nesle aktararak koruyabilmiştir (Aksoy, 2018, s. 13).

İğne oyları genellikle ipekböceğinin kozasından üretilen ipek iplikle yapılır. Fakat hem azalan tarımsal faaliyetler ve küresel iklim sorunları nedeniyle ipekböceğinin asıl beslenme kaynağı olan dut ağaçlarının azalmış olması hem de buna bağlı olarak üretilen ipek iplerin de maliyetinin yüksek olmasından dolayı bugün Anadolu'nun çoğu yerinde daha az maliyetli ve daha az meşakkatli olan sentetik iplerle oylar örülür. Bu yapılan oylar yazmalarda, yastık kılıflarında, masa örtülerinde; tokalarda, takılarda ve daha birçok yerde kullanılır.

Çalışmanın konusuna dâhil edilmiş olan Müşküle iğne oylarını diğer oyalardan ayıran durum ise hiç sentetik ip kullanmadan, iğne oylarının doğasına uyularak ipek iplikle yapılmış oylar olmasıdır. İpek ipliklerini dahi kendi yetiştirdikleri kozalardan kendileri elde ederken, yine aynı şekilde kendileri renklendirerek bu ipleri kullanırlar. En başından en sonuna kadar büyük bir emekle üretilen bu oylar; Müşküle'deki kadınların çeyizlerinin zenginliğinin yanında evlerine ekonomik katkı sağlar.

Foto 15: Müşküle tabelası üzerinde patlıcan oyasıyla yapılmış yazmanın bir görüntüsü (İ. KOCA arşivi)

Coğrafi tescil işaretine sahip olan Müşküle iğne oyaları, Müşküle’de yaşayan kadınlar tarafından hem gelin olacak kızların çeyizlerine, sünnet yataklarına hem sosyalleşmek için hem de hane gelirine bir katkı sağlamak adına kapılarının önlerine çıkarak ya da birbirlerinin evinde toplanarak sohbetler eşliğinde ördükleri oyalarlardır. Gelin olacak kızlarının çeyizleri için, sünnet olacak çocukların yatakları için büyük bir emekle işledikleri bu oyalar, günü geldiğinde kültürel bir sergi olarak görücüsünün karşısına çıkar.

Foto 16: İğne oyalarıyla süslenmiş ve sünnet düğünlerinden önce hazırlanan Müşküle adı verilen sünnet yatağı (İ. KOCA arşivi)

4. Müşküle İğne Oyalarında Motifler

İnsanoğlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek, mücadele etmek, korunmak, geçimini sağlamak, süslenmek gibi amaçlarla doğadaki materyalleri ve madenleri kullanarak farklı şekillerde kullanım ve süs eşyaları, dinî ve ritüel kaplar, savaş aletleri gibi araç gereçler yapmıştır. Ürettikleri bu araç gereçler, tarihin birçok bilinmezine yol göstermiştir. Çünkü her eser bir kullanım ve süs eşyası olmasından ziyade onu vücuda getirenlerin izlerini taşır (Alyılmaz, 2015, s. 151). Bu eşyaların, aletlerin taşımış olduğu izlerden yola çıkılarak toplumun nasıl yaşadığı, inançları, ihtiyaçlarının nelerden doğduğu, kimlerle etkileşim hâlinde olduğu gibi bilgilere ulaşım sağlanır ve tarihlerini aydınlatır.

Bir toplulukla birlikte yaşamaya başladığı andan itibaren insanoğlu, o topluluğun hem bir parçası olduğunu göstermek hem de onlara ait değerlere saygısını ve bağlılığını bildirmek amacıyla toplum tarafından kutsallaştırılan grafiksel dil öğelerini somutlaştırıp üzerinde taşıma, dövme olarak vücuduna yansıtma, damga olarak da egemenliği altında bulunan canlı veya cansız varlıklara, nesnelere işleme ihtiyacı duymuştur (Alyılmaz, 2015, s. 245). İnsanın kendini ifade ediş biçimlerinden biri olan bu grafiksel dil öğelerinin kullanılması; tarih öncesi devirden

bugüne iletilen değerlerden olmuştur. Şehirleşme ve endüstrileşmenin getirdiği etkiyle geçmişe göre daha az karşılaşılan bu grafiksel dil öğeleri, kırsal yaşamın hâkim olduğu bölgelerde yaşayan insanların daha sadık bir şekilde sahip olduğu kültürel hafıza sayesinde hâlâ kullanılmaya devam edilmektedir.

Kaynağını çoğunlukla mistik dünyanın kutsallaştırılan varlıklarının oluşturduğu bu grafiksel dil öğeleri, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk boy ve topluluklarının kimliklerini korumalarında, tarihlerini unutmamalarında, bilgi ve birikimlerini geleceğe aktarmalarında da önemli bir rol üstlenmiştir (Alyılmaz, 2015, s. 246). Orta Asya'da yaşarken oluşturmaya başladıkları kültürlerini önemli ticaret yollarıyla ya da göç yollarıyla farklı coğrafyalara ileten Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken geçtiği yollardan, yaşadıklarından kendine aldıklarıyla ya da kendinden alınanlarla birlikte sahip olduğu zengin grafiksel dil öğelerini farklı alanlarda kullanmış; yaklaşık 1000 yıldır da hüküm sürdüğü bu coğrafyada biriktirdikleriyle yeni manalar kazanmış, onları da işlemeyi ihmal etmemiştir. Grafiksel dil öğelerinin farklı bir aktarım biçimi olan oylar da söylenmek isteyip de söylenemeyen hislerin değişik renk ve motifler aracılığıyla dile getirildiği bir el sanatıdır.

Oylar, Anadolu kadınının sessiz iletişim aracıdır. Süslenmeyi seven ama toplumda da erkekler kadar söz sahibi olamayan Türk kadını, vermek istediği mesajı oylara işleyerek toplumdaki söz hakkını bu yolla kullanmıştır (Erdoğan, 2020, s. 885). Ev içerisinde ataerkil bir düzene sahip olan Anadolu kadını, her birinin farklı bir duyguya karşılık geldiği ve farklı anlamlar yüklendiği oylarla duygu dünyasını somut bir şekilde açığa çıkarır (Alkan vd., 2024, s. 77).

İpek, tarihin her döneminde önemli bir gelir unsuru olmuş ve bu ipeğin diğer coğrafyalara iletilmesi için tarihi bir rota da oluşturulmuştur. Köylerin şehirlere ulaşımının zor olduğu dönemlerde ya da maddi yetersizliğin hanelerde baş gösterdiği dönemlerde kadınlar da yaptıkları el işlerini satarak haneye gelir kazandırmışlardır. Bu el işlerini yaparken maddi yetersizlikle ulaşamadıkları ipek yerine ellerinde bulunan diğer malzemeleri kullanarak da kendilerine göre oylar meydana getirmişlerdir. Süngerden, kapaktan, tellerden, poşetten naylonlardan yararlanmışlardır. Her zaman süslerine düşkün olan kadınlar yoklukta da olsa kendilerine süslenecek bir malzeme her zaman bulmuşlardır. Gelin olacak kızlar çeyizleri az gözükmeyen diye de bu şekilde oylar yaparak sandıklarını doldurmuşlardır.

Foto 17: Süngerle yapılmış oya örneklerinin bir görüntüsü

Farklı farklı renkler kullanılarak yapılan oya örneklerinden biri olan *kiraz oya*, bolluğu simgelemektedir. Yalnızca maddi anlamdaki bolluk değil, çok çocuk sahibi olma yolundaki isteğe dair bir bolluktur. Anadolu kadını çevresinde gördüğü kirazın filizlenip olgunlaştığı evre boyunca sahip olduğu renkleri ve döngüyü, bir bebeğin geçirdiği evrelerle bağdaştırarak işlemiştir. Kirazın ilk önce beyaz sonra yeşil ve pembe, en son da kırmızı renge bürünerek yenmeye hazır hâle gelmesi; ana rahmine düşen bebeğin saflığını anlatmak için kullanılan beyazlık ve dünyaya geldiği ilk andaki kırmızılık ile bir tutularak bir süreci oyayla anlatmıştır.

Foto 18: Kiraz motifinin kullanıldığı ipek iğne oyasının bir görüntüsü

Ağaç, Türklerin yaratılış ve türeyiş ile ilgili anlatılarında önemli bir yere sahiptir. Türklerin var oluşlarının asıl etkenlerinden biri olarak gördükleri için bazı Türk boy ve toplulukları ağacı ana, bazıları ise ata olarak görmüşlerdir. Ağacın kökleri yer altını, gövdesi yeryüzünü, dalları ve yaprakları ise gökyüzünü temsil eder (Alyılmaz, 2015, s. 448-450).

Türkler, köklerinin yerde, gövdesinin göğe doğru olması sebebiyle ağaca “ıduk” yani kutsal gözüyle bakmışlardır. En eski dönemlerden itibaren Türk inanç sistemi içerisinde kayın, kara çam, ardıç, kavak, servi, meşe... gibi ağaçlar, üzerlerine yüklenen anlamlarla kutsallaştırılmıştır. Dünyanın kutsallığını, doğurganlığını ve sürekliliğini ifade eden ağaç, yaratılış, verimlik, asıl gerçek ve ölümsüzlük ile ilişkilendirilerek evren ağacı / hayat ağacı / ölümsüzlük ağacı gibi kavramlarla karşılanmıştır (Mert, 2009, s. 75).

Türkler, hayat ağacını insan ile Tanrı, dünya ile ahiret, geçmiş ile hâl, hâl ile istikbal arasında bağ kuran ölümsüzlük sembolü olarak gördükleri için tarihin her döneminde onu hem vücutlarına hem de farklı nesnelerin üzerlerine işlemişlerdir (Alyılmaz, 2015, s. 452). Türklüğün en eski zamanlarından itibaren kutsal sayılmış olan ağaç / hayat ağacı, kültürel hafızada kendine yer bularak içinde bulunduğumuz ana kadar gelmiş ve yaşatılmış, böylesine kültürel bir aktarım sayesinde kendine bir yazmanın ucunda iğne oyası olarak yer bulabilmiştir.

Foto 19: Hayat ağacı motifinin kullanıldığı ipek iğne oyasının bir görüntüsü

Kültürel bir öge olan yazmaların ucuna ipek iplikle farklı renk uyumları kullanılarak yapılmış olan iğne oyasında bu motifin kullanılmış olmasının sebebi belki bilinçli belki de bilinçsizdir. Fakat bilinçsiz dahi olsa bir farkındalık hâlinde olan Türk kadını, bu motifi kullanmayı es geçmemiş, kültürel birikimini bu şekilde ortaya koymuştur.

Foto 20: Hayat ağacı motifinin kullanıldığı ipek iğne oyasının bir görüntüsü

Türkiye Cumhuriyeti'nde bu kültürel öğeleri koruyan bir yapı olan Kültür ve Turizm Bakanlığının ambleminde de hayat ağacının kullanılmış olması, bu ağacın geçmişle gelecek arasında bir bağ kurduğunu ve bu sebeple adından da anlaşılacağı gibi Türk kültürünü koruma,

yaşatma ve aktarma gibi bir misyonu olan Kültür ve Turizm Bakanlığının bu amblemi kullanmadaki amacını göstermektedir.

Foto 21: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı logosunda kullanılan hayat ağacının bir görüntüsü

Türk tarihinde insanlar ile hayvanlar arasında büyük bir bağ vardır. Avcı toplayıcı oldukları dönemden itibaren hayvanlara farklı şekillerde yaklaşmışlar, kimi zaman sadece o hayvanla karınlarını doyururken kimi zaman da o karınlarını doyurdukları hayvana dua ederek kendilerini doyurmalarını istemişlerdir. Türkler, Orta Asya'da yaşadığı müddetçe hep göç etmiş, Anadolu'ya gelip oturana kadar tam olarak yerleşik düzenleri (Uygur Dönemi hariç) olmamıştır. Bu göç ettikleri coğrafyalarda ise karşılaştıkları hayvanlarla hep bir bağ kurmuşlardır. Hayatın içindeki mana arayışlarında bu hayvanlara da yer vermişler, beklentilerinde hayvanlardan da medet ummuşlardır. Bunun sebebi, hayvanları da insanlar gibi yaşayan canlılar olarak algılaması ve onları gücün sembolü olarak gördüğü için kutsallaştırıp onlarla akrabalık kurmak istemesindedir.

Foto 22: Geyik motifinin kullanıldığı ipek iğne oyasının bir görüntüsü

Geyik, geçmişte de bugün de Türk boy ve topluluklarının kutsal saydığı hayvanlardan biridir. Anaların anası olarak nitelendirilen geyik; dağların, vadilerin ve sarp kayaların görünüşü kaybolan en güzel hayvanıdır. Geyik, insanı büyüleyen, hayallere kaptıran ve ulaşılamayan bir hayvandır (Ögel, 1995, s. 102-103).

Türk boy ve topluluklarında geyiği de dağ keçilerini / tekeleri avladıkları gibi avcı toplayıcı dönemde avlamış ve sonraki dönemlerde de dişiliğin, analığın, bolluğun, bereketin, güzelliğin ve “katun”un sembolü olarak görmüş ve ona kutsal kabul etmişler ve artık öldürmeyi bırakmışlardır. (Alyılmaz, 2016, s. 393)

Foto 23: Moğolistan’da bulunan bir panonun üzerindeki geyik tasviri (C. ALYILMAZ arşivi)

Dişiliğin ve doğurganlığın sembolü olan geyik, eski dönemlerden itibaren kutsal sayıldıkları için petrogliflerde kullanılmıştır. Kendini ifade etmenin farklı bir yolu olan petroglifler, günümüze farklı yöntemler kullanılarak ifade etme biçimine dönüşmüşlerdir. Kaya üstü tasvirler olan petroglifler, insanlığın ilk dönemlerinde, avcı toplayıcı dönemde, yazıdan önceki dönemde veya sözsüz iletişim tercihinde kullanılmıştır. Yazı icat edildikten ve Türkler ilkel yaşantılarından uzaklaştıkları ve şehirleşmeye başladıkları vakit ifade etmek istediklerini petroglifler yerine damgalarla farklı nesnelere işlemişlerdir. Kullanım ve süs eşyalarına, halılara, kilimlere, bardaklara vd. birçok nesne üzerine ifade biçimi olarak damgalamışlardır. Geyik de bu motiflerden biridir.

Sınırdaki bekleyen askerler gibi yan yana dizilerek yapılan oya *sıralı asker oya* şeklinde adlandırılır ve bu oyayı takan kişi tarafından başkalarına mesaj verme amacı güdülür. Bu oyayı takan kişi genç ise “Eşim askere gitti.”; yaşlı ise “Oğlum askere gitti.” anlamını karşı tarafa iletmek ister. İhtiyaç sahibi ise ihtiyaçları askerlik süresince karşılanır. İhtiyaç sahibi değilse de saygı beklediğini söylemeden anlatır.

Geçmişte daha çok yaygın bir toplumsal yaşayışın öğelerinden biri olan birinin oğlu askere giderse veya birinin eşi askere giderse, geride kalan kadına etrafındaki akrabaları, komşuları, mahallelisi, o kadının tüm ihtiyaçlarını karşılar, yardım ederdi. Günümüzde hâlâ bazı köylerde yapılmaya devam edilse de şehirleşmenin getirmiş olduğu bağ kopukluğu ile bu toplumsal hareket unutulmaya yüz tutmuş bir noktadır.

Foto 24: Sıralı asker oya denilen ipek iğne oyasının bir görüntüsü

Kadınlar bu oyaları yaparken hem oyalara şekliyle hem oyalara işledikleri yazmalarla hem de oyalara rengiyle de söylemek istediklerini aktarmışlardır. Oyalara şekline göre incelendiğinde görülen sıralı asker oya, geyik boynuzu oya, hayat ağacı oya... gibi oya çeşitleri direkt olarak motifler üzerinden söylenmek istenileni aktarır. Oyalara işlendiği yazmalar incelendiğinde ise yazmaların renklerinin de birer anlam taşıdığı görülür. Sarı renk, bıkkınlığı; mavi, mutluluğu; yeşil, ümidi; kırmızı ise aşkı anlatır. Yeni gelin, yeşil yazmayı eşinden memnun olduğunu anlatmak, sarı renkli yazmayı ise mutsuz olduğunu anlatmak için takar. Oyalara rengiyle ise bütünlük, bağlılık, kusursuzluk gösterilir.

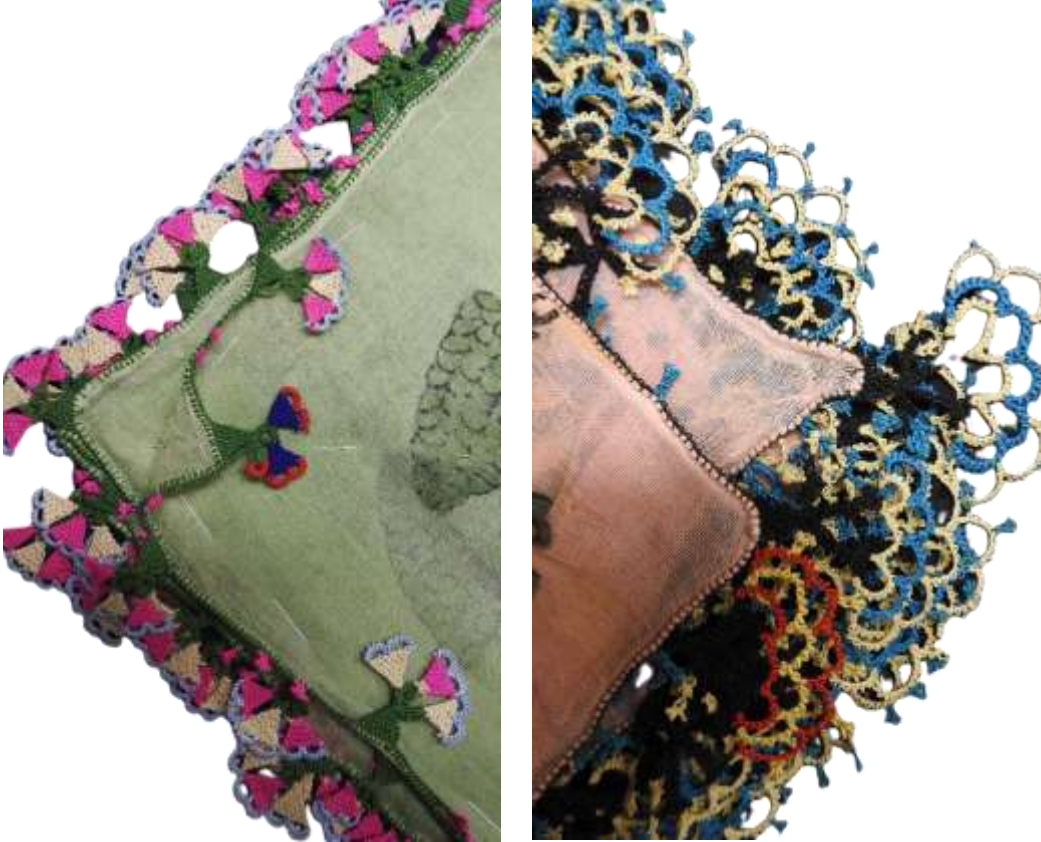

Foto 25: Diğerlerinden farklı işlenmiş iğne oyalara olan yazmaların görüntüsü

İşlemeyi yapan kişi tarafından oyanın örüntüsü bozularak farklı renkte bir iğne oyasının yapılmasının amacı kusursuz olmadığını göstermek içindir. Dünyada yaratılmışların hepsi Allah'ındır. Tek kusursuz olan Allah'tır. İnsan ise Allah karşısında aciz, kusurlu bir varlıktır. İnsan ürünü olan oyanın da kusursuz olmadığını, diğer oyanların renginden farklı bir renkte oyanı işleyerek Allah karşısındaki konumunu göstererek anlatmıştır.

Foto 26: Üzerinde (Kök)türk harfli damgaların olduğu iğne oyasının görüntüsü

Sosyal hayat içindeki işlevleri dolayısıyla günlük hayatta geniş kullanım alanına sahip olan damgaların bir kısmı, fonetik alfabe kavramına ulaşıldıktan sonra da yazının bulunduğu mekânın, mezarın, nesnenin hangi boya, aileye ya da kağına ait olduğunu göstermek amacıyla kullanılmıştır (Mert, 2008, s. 12).

Açık pembe zemin üzerine işlenen enginar oyalı yazmanın köşesinde sol baştan teke damga, ok ↓ damga, er ↑ damga ve sonda yine teke damga kullanılmıştır.

Foto 27: II. Köri Yazıtı'nda yer alan er ↑ damga (Alyılmaz, 2015, s. 443)

Foto 28: Köl Tigin yazıtının doğu yüzündeki teke damgası (Alyılmaz, 2016, s. 371)

Er tamga / damga eski türk boy ve toplulukları arasında dar anlamda erkeği, geniş anlamda ise erkekliliği, yiğitliği, kahramanlığı sembolize etmiştir. (Kök)türk, Uygur ve Karahanlı Dönemleri'ne ait farklı türlerdeki eserlerin objelerin üzerlerinde sıkça karşılaşılan er damga Selçuklu Dönemi mimarlık eserlerinde usta damgası olarak sonraki dönemlerde ise kullanım ve

süs eşyalarında (halı, kilim, kap, kacak, kolye) motif, süs ve bezek unsuru olarak kullanılmıştır. (Alyılmaz, 2015, s. 424). Müşküle iğne oyalarının işlendiği bir yazmada da bu damganın kullanılmış olması, ataerkil bir toplumda yaşayan kadının bu yapının baskısı altında kaldığı göstermesinin yanında sanatsal ve tarihsel hafızasının da kuvvetini göstermektedir.

Teke; çevikliği, kararlılığı sayesinde erişilmez yerlere erişebildiği için kutsallık atfedilmiş ve Tanrı'nın elçisi olarak kabul edilmişlerdir. Hem bu sebeple hem de bolluk ve bereket simgesi olarak Türk boy ve topluluklarının yaşadıkları her coğrafyada kayalara, taşlara, anıtlara, yazıtlara, süs ve kullanım eşyalarının üzerlerine farklı şekillerde işlenmiş dağ keçisi / teke tasvirleriyle ve damgalarıyla karşılaşılmaktadır (Alyılmaz, 2016, s. 368). Yuvayı yapan dişi kuş olan Türk kadını, evini çekip çevirirken bağ bahçe işlerine de gitmesi, çocuklarına yetmesi gibi çok yönlü olarak çalışıp yorgunluğunu dile dahi getirmemesi üzerine teke gibi çevik, kuvvetli olarak kendini görmüş; yazmaya bu damgayı da işlemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Türkler, yaşadığı coğrafyalar boyunca tarihin her döneminde İpek Yolu'na hâkim olmuş, göç yollarını da ona göre belirlemişlerdir. Orya Asya'dan Anadolu'ya gelirken geçtikleri her yerden kendilerine kültürel öğeler toplamış ve zengin bir birikime sahip olmuşlardır. Bu zengin kültürel birikimlerin içerisinde yer alan iğne oyaları, Anadolu kadını tarafından birçok alanda kullanılan el sanatlarından biridir. Yazmalarda, takılarda, masa örtülerinde, şapkalarda, yastık kılıflarında ve daha birçok yerde kullanılan bu iğne oyaları, çeşitli renkler ve şekillerle işlenerek farklı farklı anlamlar yüklenmiştir.

Ev içerisinde ataerkil bir düzene sahip olan Anadolu kadını, her birinin farklı bir duyguya karşılık geldiği ve farklı anlamlar yüklendiği oylarla duygu dünyasını açıkça ortaya koymuştur. Farklı farklı renkler kullanılarak yapılan oya örneklerinden biri olan kiraz oya, bolluğu simgelerken; köklerinin yer altını, gövdesinin yeryüzünü, dallarının ve yapraklarının ise gökyüzünü genel olarak da yaşam döngüsünü simgeleyen hayat ağacıdır. Dişiliğin ve doğurganlığın sembolü olan geyik; kusursuzluğun yalnızca Allah'a mahsus olduğunu gösteren oya farklılıklarının her biri üstlerine yüklenen anlamlarla var olmuşlardır.

Köklerini eski Türk inanışlarından alan bu oylar, zengin bir üsluba sahip olduğundan incelemeye tabi tutulmalıdır. Anadolu oylarının yanı sıra Bursa oyları ve coğrafi tescil işareti almış olmasına rağmen gerekli araştırmaların yapılmadığı Müşküle iğne oyları üzerinde mutlaka kapsamlı çalışmalar yapılmalıdır. Birçok projeye, kitaba, teze konu olacak kadar malzemeye sahip olan Müşküle gerek tarihi gerekse sahip olduklarıyla göz ardı edilmemesi gereken yerlerden biridir.

Kaynaklar

- Aksoy, E. (2018). *Harput iğne oylarından örnekler*. Sokak Yayın Grubu.
- Alkan, F., Okca, K., A. ve Öz, N. D. (2024). Bursa uluslararası ipek iğne oya festivali ve tasarım yarışması. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 65-81.
- Alyılmaz S. ve Alyılmaz C. (2014). Eski Türk kadın heykellerinin düşündürdükleri. *Uluslararası TEKE Dergisi*, 3(4), 1-33.
- Alyılmaz, C. (2007). *(Kök)Türk harfli yazıtların izinde*. Karam Yayınları.

- Alyılmaz, C. (2011). Eski Türk mezar geleneği ve Bursa'daki türbeler. *Kaşgar'dan Endülüs'e Türk-İslam Şehirleri Sempozyumları 28-30 Nisan 2011 Bursa Şehrengizi Bir Cihan Devletinin Doğduğu Şehir* içinde (s. 131-146). Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek Yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2016). *Gobustan'ın gizemi (Kıpçaklar'a giden yol)*. Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2016). Yazıt bilimci kimdir? *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (42), 117-126.
- Alyılmaz, C. (2021). *Bilge Tonyukuk yazıtları*. Türk Dil Kurum Yayınları.
- Alyılmaz, C. ve Alyılmaz, S. (2022). İbrahim Koca ve Dede Korkut Oğuznameleri'nin Bursa nüshası üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(4), 275-324.
- Aminci, Z. (2023). İbrahim Koca ile Dede Korkut Kitabı'nın Bursa nüshası üzerine söyleşi. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 4(3), 298-319.
- Bozgeyik, M. (2015). Türk danteli artık takılarda. *Prusa Dergisi*, 1(3), 22-25.
- Erdoğan, S. (2018). Türk oyaları katalogundan derleme sözlüğüne katkılar. *Turkish Studies*. 13(20), 437-450.
- Erdoğan, S. (2020). Anadolu ağızlarındaki oya adları üzerine bir tasnif denemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(101), 199-214.
- Erdoğan, S. (2022). Kırşehir yöresi oya sanatına dair söz varlığı. *Karadeniz Araştırmaları*. (74). 415-428.
- Erdoğan, S. (2022). *Türkiye Türkçesinde oya ve dantel el sanatları ile ilgili söz varlığı*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Esin, E. (2003). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk sanatında ikonografik motifler*. Kabalcı Yayınları.
- Gümüş, D. ve Uray, G. (2018). Oya el sanatı üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(55), 355-369.
- İşbilir, S., Sönmeztürk, G. ve Göçer, M. (2022). Günümüzde Mersin olgunlaşma enstitüsünde üretilen iğne oyası tasarım örnekleri. *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. 3(2), 204-223.
- Karabacak, C. Ş. ve Akpınarlı, H. F. (2017). Oyalardaki bitkisel bezemelerin incelenmesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*. (34). 1879-1892.
- Karademir, A. (2015). İğne iplikle açan çiçekler. *Prusa Dergisi*, 1(4). 22-29.
- Mannay-ool, M. H. (2003). Tuva'da eski dağ keçisi tasvirleri (S. Dinç ve L. Dervişyeva, çev.). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (21), 169-179.
- Mert, O. (2007). Kemaliye'de eski Türk izleri: Dilli Vadisi'ndeki petroglif ve damgalar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 233-254.
- Mert, O. (2008). Öngöt Mezar Külliyesi ve külliye de bulunan damgalar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 14(36), 307-313.

- Mert, O. (2009). *Ötüken Uygur dönemi yazıtlarından Tes-Tariat-Şine Us*. Belen Yayıncılık..
- Mert, O. (2009). Şaahar Tepesi ve bölgede bulunan kaya üstü tasvir, damga, yazıt ve kurganlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40, 1-24.
- Onuk, T. (1981). *İğne oyları çeşitleri ve işleme yöntemleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Onuk, T. (1988). *İğne oyları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Onuk, T. (2005). *Osmanlı'dan günümüze oylar*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1998). *Türk mitolojisi (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. Türk Tarih Kurumu.
- Öz, N. D. (2022). Geleneksel yazmacılık ve hürriyet yazmalar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(4), 1534-1551.
- Özcan, F. (1997). *Nallıhan yöresinde iğne oyacılığı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, S. (2022). 2022 yılının bahar müjdesi Dede Korkut'un Bursa yazması. *Türk Dili*, 71(844), 16-29.
- Şenödeyici, S. (2021). Türk geleneğinde oya adlandırmalarının kavramsal metafor ve göstergebilim açısından incelenmesi. *Gazi Türkiyat*. (29), 165-178
- Yıldız, D. (2024). Geleneksel Türk oylarının günümüz moda algısındaki çağdaş yorumu. *Folklor Akademi Dergisi*, 7(1), 237-255.
- Müşküle Köyü Genel Görünüm: https://www.muskulekoyu.com/foto-160-genel_gorunum
Erişim Tarihi: 29.05.2024

Extended Abstract

Handicrafts have emerged from human beings' interpretation of nature in line with their understanding and talent. By developing itself in different fields, it has both met its needs and served the culture by appealing to its aesthetic taste. Turkish handicrafts have many aspects such as being connected to tradition, reflecting national artistic taste, and spiritual life, having a local character, and providing income for the family. Among the handicrafts, embroidery, while being made for decoration purposes, has also served as a means of communication with the messages they contain, and for this reason, they have a special importance. Anatolian women decorate the edges of the headscarves they use especially in their daily lives with delicate and colorful embroidery, as well as the fabric itself with techniques such as embroidery and writing.

İbrahim KOCA, who is interested in Turkish culture and Turkish handicrafts and has a large needle lace collection thanks to this interest, was born on December 12, 1968. After completing primary and secondary school, he dropped out of high school and started his business life. KOCA started to work as an apprentice in the antique market next to his master Recep Şinasi ÇELİKKOL, where he became interested in fine arts, handicrafts, and literature. While selling antiques and souvenirs, he also performs Karagöz and Hacivat shows with his master. In 2000, KOCA opened her own business by renting a shop in Aynalı Bazaar and became interested in traditional Turkish arts, manuscripts, and especially Bursa needle lace. As a result of her interest in her work, she established friendships with the culture and art circles from Turkey and abroad and was invited to many exhibitions and organized many exhibitions herself.

To sustain their lives, people strive to meet their need for food and shelter, and when they have achieved these, they look for ways to realize themselves. While creating the elements he needs at the point of self-realization, he is at the point of raising his level of craftsmanship to that of an artist. Instead of looking at the objects and tools he uses as ordinary, auxiliary elements that will make his life easier; he has started to look at them as objects that will feed his emotions, make him feel good, and beautify his appearance. At this point, human beings, who have created many objects of use and ornaments, seek to transfer their feelings to objects. One of the areas where emotions and feelings are intensely transferred and shown is lace, which is one of the important and unique arts in Turkish handicrafts.

Needle lace is usually made with silk thread produced from the cocoon of the silkworm. However, due to the decrease in the number of mulberry trees, which are the main source of nutrition for the silkworm, and the high cost of silk threads produced due to decreasing agricultural activities and global climate problems, laces are knitted with synthetic threads, which are less costly and less demanding, in most parts of Anatolia today. These embroideries are used in manuscripts, pillow covers, tablecloths; buckles, jewelry, and many other places.

What distinguishes the Müşküle needle laces, which are included in the subject of the study, from other needle laces is that they are made with silk thread without using any synthetic thread, by the nature of needle laces. Even the silk threads are obtained from the cocoons they grow themselves, and they use these threads by coloring them themselves in the same way. These embroidery needleworks, which are produced with great labor from the very beginning to the very end, not only enrich the dowries of the women in Müşküle but also make an economic contribution to their homes.

Embroidery is the silent communication tool of Anatolian women. Turkish women, who love to dress up but do not have as much say in society as men, have used their right to speak in society in this way by embroidering the message they want to give. The Anatolian woman, who has a patriarchal order in the house, reveals her emotional world in a concrete way with laces, each of which corresponds to a different emotion and has different meanings.

While making these laces, women conveyed what they wanted to say with the shape of the laces, the manuscripts on which they embroidered the laces, and the color of the laces. When analyzed according to the shape of the laces, the types of laces such as the sequential soldier lace, deer horn lace, and tree of life lace... directly convey what is wanted to be said through motifs. When the manuscripts on which the laces are embroidered are examined, it is seen that the colors of the manuscripts also carry a meaning. Yellow means boredom, blue means happiness, green means hope and red means love. The new bride wears the green one to express that she is happy with her husband, and the yellow one to express that she is unhappy. The color of the embroidery shows integrity, loyalty, and perfection.

